

Pospíšil, Ivo

Vstoupíš i vícekrát do téže řeky...

Новая русистика. 2016, vol. 9, iss. 1, pp. 78-81

ISSN 1803-4950 (print); ISSN 2336-4564 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/135681>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

mčlení o působení ruské literatury na moderní českou literaturu 20. století, což například Slováci v aplikaci na svou literaturu už dávno udělali. Slavičková ukazuje na korespondenci manželů Tolstých, na paměti ženy Dostojevského Anny Grigorjevny, roz. Snitkinové, na vliv Viktora Šklovského a ruských formalistů vůbec, zejména na jejich učení o artefaktu jako věci, na inspiraci Rudou jízdou Isaaka Babela, na osobnost Sergeje Jesenina. Musím tu vzpomenout na své sporadické hovory s Janem Skácelem z 80. let minulého století (kdy mi zapůjčil český překlad německého překladu z angličtiny proslulých Pamětí Johna Tannera, o nichž napsal recenzi s toquevillovskou kritikou americké demokracie A. S. Puškin) a jeho úvahy o uměleckých postupech (prijom, Kunstgriff) Lva Tolstého, třeba v Kácení lesa nebo Kozácích. Lektura básníka je ovšem zcela jiná než literárního vědce. Nevím, zda by jako milovník ruské literatury a kultury a Ruska jako takového (věřil, že Gorbačovova glasnost a perestrojka Rusko promění) souhlasil s přejmenováním královopolské ulice Moskevská v komplexu „slovanských“ ulic na Skácelova a jistě by si raději vybral nějakou jinou nebo novou brněnskou ulici. A. N. Kravčuk (Vinnyca) informuje o Masarykových názorech na reformy Petra I. z *Ruska a Evropy*, ze stati A. P. Djačenka se dovídáme o práci ruského výtvarníka žijícího v Třebíči Borise Kjulenena. Ročenka obsahuje řadu dalších drobných i rozsáhlejších informací a komentářů. Ze všeho je jasné, že se Společnost bratří Čapků se sídlem v Sankt-Petěrburgu již dávno stala nejen propagátorkou a kritičkou odkazu bratří Čapků v Rusku a bývalém SSSR, ale také šířitelkou české literatury a české kultury v Ruské federaci, že k sobě poutá řadu přispěvatelů ruských i jiných, desítky a stovky sympatizantů.

U vědomí mnohostranných funkcí takového spolku a rozpětí jeho tiskového orgánu, jímž ročenka je, nelze členům a aktivistům společnosti nepopřát více kritického pohledu na české i ruské věci, méně idylických a více konfliktních a polemických materiálů, které by vrhly ostřejší světlo na rusko-české vztahy a jejich nedostatky, a pomohly tak razantněji tuto situaci, jež není jen pozitivní, zlepšovat.

Ivo Pospíšil

Vstoupíš i vícekrát do téže řeky...

ФАУСТОВ, А. А., САВИНКОВ, С. В.: *Универсальные характеры русской литературы*. Монография. Воронеж: Воронежский государственный педагогический университет, 2015. ISBN 978-5-00044-276-0.

Oba autoři jsou v Rusku i mimo ně dostatečně známi jako odborníci na charakterologii ruské literatury. Spolu napsali řadu knih, publikovali i samostatně, spolu

vydávají sérii *Universalii* ruské literatury.¹ Struktura přítomné práce („zbytečný člověk“ a jeho charakterologické okolí, „obyčejný člověk“ a „malý člověk“) odkazuje k určité typologii, o níž se zde autoři pokusili na svém oblíbeném materiálu ruské klasiky. Od revize pojmu „lišnij čelovek“ spojené se slovy „slabý“ a „abstraktní“ jdou až k teoretické koncepci v pojetí Ivana Kirejevského a Vissariona Bělinského, aby se opět navrátili k sloupovým autorům typu Puškina, Gogola, Gončarova, Dostojevského, Lva Tolstého a Čechova. Třetí kapitola o „malém člověku“ je vybudována na analýze prózy K. N. Batjuškova, přičemž se ovšem poněkud pozapomíná na podobné jevy u A. N. Radiščeva a N. M. Karamzina, samozřejmě Gogola a Dostojevského (a to bychom neměli zapomínat ani na „menší“ autory „naturální školy“). Celkově lze říci, že autoři jako by znovu přehlédli své starší práce, přeskupili materiál a tváří v tvář podobným pracím tzv. západním „modernizovali“ svůj diskurs ve směru ontologie literárního artefaktu nebo naratologie [CHATMAN 1978; HOGAN 2011]. To jistě nelze odmítat, ačkoli jejich starší práce působí svou neotřelostí a přirozeností svěžeji, nejsouce nijak omezovány mřížovým „povinných“ termínů, bez nichž se člověk dnes v Evropě jako by nedomluví; jsou to jakési vstupenky do vyšší badatelské společnosti výlučných diskursů, přičemž sám objekt zkoumání a jeho výsledky zůstávají v pozadí, jako by si diskursanti už vystačili sami.

Oba autoři napsali tentokrát toto dílo společně tak, že od sebe neoddělili autorství jednotlivých částí, takže jejich práce je opravdu společná ve všech oddílech. V první kapitole o „zbytečném člověku“ a jeho charakterologickém okolí (15–116) se vracejí k pojmu, jemuž se moderní a postmoderní literární věda spíše vyhýbá. Správně ukazují na etymologii pojmu, který původně znamenal a vlastně i znamená nikoli „zbytečný“ ve smyslu „k ničemu se nehodící“, „nadbytečný“ jako spíše škodlivý, ale výlučný, vyčnívající („prominens“), přesahující, „lichý“, „lišní“, neschopný kategoriální schematizace. Odkazují také na novější knihy, jež se v Rusku i jinde na toto téma objevily. Sám pojem autoři typologizují do čtyř rovin: 1) sebeidentifikace postavy ve verbální rovině; 2) vývoj postavy v textu; 3) transformace postavy v charakter; 4) proměna charakteru v metaliterární konstrukt a s tím i změna referenčního pole. Sám bych to neviděl tak složitě, i když chápu, že existence nových pojmů láká k diferenciaci mezi postavou, figurou, charakterem a hrdinou – v ruském provedení mezi slovy „lico“, „personaž“, „charakter“ a „geroj“.

Autoři se soustředili na řadu jevů, zejména však na „malého člověka“, jenž byl poměrně pozdním objevem jak ruské literatury, tak zejména ruské literární kritiky

1 Viz [FAUSTOV, SAVINKOV 1998; FAUSTOV, SAVINKOV 2010; *Universalii...* 2010; *Universalii...* 2012; *Universalii...* 2013; *Universalii...* 2015]. Viz naše studie v těchto svazcích: [POSPÍŠIL 2010; POSPÍŠIL 2012; POSPÍŠIL 2013; POSPÍŠIL 2015]. Z jejich dalších samostatných publikací uvádíme: [FAUSTOV 1997; FAUSTOV 1998; FAUSTOV 2001; FAUSTOV 2003; FAUSTOV 2010; SAVINKOV 2004] Viz naši recenzi: [POSPÍŠIL 2009].

a vědy, i když, jak se ukazuje, našli bychom jeho stopy hluboko v 18. století (Radiščevův Deník jednoho týdne, Karamzinova líčení okolí Moskvy apod.). Nám Čechům jsou tato témata – již vzhledem k povaze naší literatury – blízká a ruské analýzy tvorby například Karla Čapka byly také jedním z faktorů, který Rusy k zkoumání vlastního „malého člověka“ mohl přivést, stejně jako k novému zkoumání charakterizačních pojmů „lišnj“, „slabyj“, „strannyj“, „vozvyšennyj“, „obyknovenyj“, „tekučest“, „skuka žizni“, „maleńkij čelovek“. Zkoumané texty jsou poněkud omezené (Antoša Čechonte, tedy mladý Čechov, F. Sologub). Nicméně jako hodnota zůstává shromážděný a znovu reflektovaný a přeskupený materiál, občas s lesknoucími se zrnky děl mimo koryfeje (např. J. P. Butkov v kapitole třetí), znovu přečtená a poněkud jinýma očima viděná díla a hlavně pootevřená boční okna (metahabilitas) k dalším, přesahy, jež autoři zdrženlivě a zhuštěně soustředili do Epilogu (O. Mandelštam: Egyptská známka, 1927) spolu s relativně novější sekundární literaturou (M. Gasparov, A. Barzach). Právě z důvodů materiálové provázanosti, ale i bohatosti a heterogenity textu silně postrádám jmenný, ale i věcný rejstřík. Jak dalece a hluboce se autoři do tohoto pootevřeného okna k dnešku podívají, uvidíme snad v jejich dalších společných projektech, jakož i v podobě dalších svazků Universálií ruské literatury. Problematickým zůstává dosažený a dosahovaný cíl: charakter jako nosný stavební prvek literatury jako celku, nebo prizma, jímž na literaturu pohlížíme, nebo snad antropologický nástroj hlubšího poznání poetiky artefaktu?

Ivo Pospíšil

Literatura:

- FAUSTOV, A. A. (1997): *Avtorskoje povedenije v ruskoj literature: seredina XIX veka i na podstupach k nej*. Voronež.
- FAUSTOV, A. A. (1998): *Ĵazyk pereživanija ruskoj literatury: na puti k seredine XIX veka*. Voronež.
- FAUSTOV, A. A. (2001): *Tvorčestvo N. V. Gogolja: logika i dinamika. Tri razdela iz special'nogo kursa lekcij*. Voronež.
- FAUSTOV, A. A. (2003): *Germenevtika ličnosti v tvorčestve A. S. Puškina (dve glavy)*. Voronež.
- FAUSTOV, A. A. (2010): *Ěstetičeskaja teologija N. V. Gogolja (šest lekcij o povestjach «treťjego toma»)*. Voronež.
- FAUSTOV, A. A., SAVINKOV, S. V. (1998): *Očerki po charakterologii ruskoj literatury: seredina XIX veka*. Voronež.

- FAUSTOV, A. A., SAVINKOV, S. V. (2010): *Aspekty ruské literatury charakterologii*. Moskva.
- FAUSTOV, A. A., SAVINKOV, S. V. (2015): *Universal'nyje charaktery ruské literatury*. Voronež.
- HOGAN, P. C. (2011): *Affective Narratology. The Emotional Structure of Stories*. London.
- CHATMAN, S. (1978): *Story and Discourse*. Ithaca–London 1978.
- POSPÍŠIL, I. (2009): *Logika Lermontovova díla*. Novaja rusistika 2009, 1, s. 99–100.
- POSPÍŠIL, I. (2010): *Rossija i Central'naja Jevropa s osobym učetom češko-ruských literaturných svjazej*. In: FAUSTOV, A. A. (ed.): *Universalii ruské literatury 2. Sbornik statej*. Voronež, s. 606–628.
- POSPÍŠIL, I. (2012): *Literatura slavjan Franka Vollmana i ruská literatura (Razmyšlenija po povodu novogo češského izdanija izvestnoj knigi)*. In: FAUSTOV, A. A. (ed.): *Universalii ruské literatury 4. Sbornik statej*. Voronež, s. 185–196.
- POSPÍŠIL, I. (2013): *Jukstapozicionnaja poëtika N. S. Leskova (konstruirovanije obraza pravednika, skazovo-anekdotičeskaja cep', ékzotizm i obrazy inostrancev)*. In: FAUSTOV, A. A. (ed.): *Universalii ruské literatury 5. Sbornik statej*. Voronež, s. 170–176.
- POSPÍŠIL, I. (2015): *Fenomen svjazi literaturovedenija i literaturnogo tvorčestva: Jevgenij Ljckij i Jevgenij Vodolazkin na kontekstual'nom fone*. In: FAUSTOV, A. A. (ed.): *Universalii ruské literatury 6. Sbornik statej*. Voronež, s. 227–244.
- SAVINKOV, S. V. (2004): *Tvorčeskaja logika Lermontova*. Voronež.
- Universalii ruské literatury 2. Sbornik statej*. (2010) FAUSTOV, A. A. (ed.). Voronež.
- Universalii ruské literatury 4. Sbornik statej*. (2012) FAUSTOV, A. A. (ed.). Voronež.
- Universalii ruské literatury 5. Sbornik statej*. (2013) FAUSTOV, A. A. (ed.). Voronež.
- Universalii ruské literatury 6. Sbornik statej*. (2015) FAUSTOV, A. A. (ed.). Voronež.

Poloskryté básnické cykly v literární komunikaci ruského 18. století

WARDA, A.: „Cykl Felicyjski” w poezji rosyjskiej XVIII – początku XIX wieku. Wydział Filologiczny, Uniwersytet Łódzki, Wydawnictwo Primum Verbum, Łódź 2013. ISBN 978-83-62157-77-8.

Lodžská rusistka Anna Warda napsala před časem originální knížku o básnické komunikaci ruského 18. století. Vše začíná *bajkou o careviči Chlorovi* z pera samotné Kateřiny II. Bajka je součástí Kateřinina zamýšleného cyklu *Babuškina azbuka*, který měl být úvodem do ruského jazyka pro vnuka Alexandra, po němž carevna tesknila za pobytu v Mohylevě, kde se setkala s císařem Josefem II. Autorka analyzuje jak